

Ook de zee eiste haar tol

Culemborg zoals het was

Culemborger Gerrit van Haaften was tijdens de oorlog machinist op een olietanker, de ss "Hobbema". Dat was werken op een bom. Zijn grootste angst was dat bij een eventuele Duitse torpedo-inslag de brandende olie de zee in lichterlaaie zou zetten en dat drenkelingen levend zouden worden verbrand. Hij nam een opmerkelijk besluit, dat verstrekkende gevolgen had.....

De ouders van Gerrit waren Leendert Marinus van Haaften en Antje van Son. Ze woonden in de Zalenstraat 6 te Culemborg. Leendert was een ontwikkelde man en bovendien een goed houtbewerker/beeldhouwer. Hij was jarenlang raadslid voor de toenmalige SDAP in Culemborg. Vandaar zijn bijnaam: Leen de Kamer. Gerrit had een oudere broer en een jongere zuster, Narda, die enigszins lichamelijk en geestelijk gehandicapt was.

Na de lagere school, volgde Gerrit de zeevaartschool De Ruijter in Vlissingen en was vervolgens werkzaam bij de koopvaardij. In januari 1939 trouwde hij met de Culemborgse Wilhelmina van Lier. Gerrit en 'Mien' trouwden eerder dan de bedoeling was. Om een huis te kunnen inrichten, moest men in die tijd nog aardig wat sparen. Verkeringen van zes of zeven jaar waren om die reden eerder regel dan uitzondering. Gerrit wilde met trouwen wachten tot hij een hogere rang had. Hiervoor moest hij eerst weer een half jaar naar de zeevaartschool in Vlissingen, waarvoor hij ook weer moest sparen. Zijn toenmalige kapitein die een naderende oorlog vermoedde, drong er bij hem op aan eerder te trouwen om zo voor zijn verloofde een pensioen te verzekeren, als mocht het mislopen. Tussen twee reizen door zijn ze toen getrouwd.

Van wittebroodsweken was geen sprake, het waren slechts drie dagen. Ze woonden in Culemborg op de Achterstraat 5. Gerrit moest dus snel weer naar zee en tijdens die reis brak de oorlog uit. Gerrit en Mien hebben elkaar nog wel brieven geschreven, maar elkaar nooit meer gezien.

De Nederlandse koopvaardij had een vaarplicht tijdens de Tweede Wereldoorlog, op straffe van gevangenisstraf. Zij waren daarmee gemilitariseerd. De Nederlandse koopvaardij heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de geallieerde oorlogvoering. Nederlandse zeelieden maakten gemiddeld één torpedering (met verlies van schip) mee. Daarnaast was er altijd de dreiging daarvan.

Gerrit was derde machinist op het vrachtschip ss. 'Hobbema' van verlader Van Uden met kapitein A. van Duijn. Dit schip vertrok op 23 oktober 1942 met 7000 ton stukgoed en munitie in konvooi S.C. 107 van Newport News (Virginia) naar Belfast Lough.

Vanaf 1 november werd dit uit 42 schepen bestaande konvooi voortdurend aangevallen door Duitse U-boten. Net na middernacht op 4 november 1942 werd het schip van Gerrit op 300 zeemijl van Cape Farewell op de Atlantische Oceaan getroffen door een torpedo van de Duitse onderzeeboot 'U 132' en tot zinken gebracht. Hierbij kwamen de kapitein, 24 bemanningsleden, waar onder Gerrit en drie Britse gunners om het leven. Door onder meer de Amerikaanse sleepboten Uncas en Pessacus werden zestien bemanningsleden gered en op 7 november in Reykjavik (IJsland) aan wal gezet. Han Ockhuijsen, getrouwd met een nicht van Gerrit van Haaften, vertrouwde mij het volgende toe:

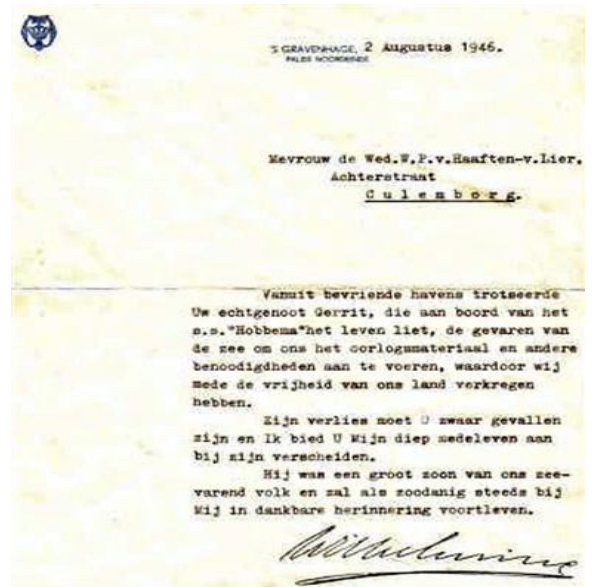
'In een krantenartikel in de Leeuwarder Courant las ik enkele jaren geleden over Willem Horsman, een vergeten zeeheld uit de Tweede Wereldoorlog. Hij was kapitein van een Shell-tanker die aangevallen werd door twee Japanse hulpkruisers. Het was een enorme prestatie dat zijn bemanning met een enkel kanon een van die Japanse schepen tot zinken had gebracht. Hun eigen tanker, de Ondina, was beschadigd, maar kon behouden worden teruggebracht. Er is op Ameland een reddingboot naar Horsman genoemd en een neef van hem heeft een expositie op het eiland ingericht om hem te eren.'
 Uit Gerrits brieven, gegevens van zijn conduitestaat en wat zijn vrouw over hem vertelde, wist ik dat Gerrit ook op dit schip had gevaren. Aan de hand van deze gegevens kon het volgende worden afgeleid: Gerrit voelde zich geen held. Daar had hij ook niet voor gestudeerd. Gewoon machinist zijn vond hij meer dan genoeg. Maar toen de oorlog uitbrak, kwam hij onvrijwillig toch in een gevaarlijke situatie. De Duitse onderzeeërs hadden een voorkeur voor het torpederen van olietankers, omdat die van levensbelang waren voor de Engelse slagkracht. Gerrit wist genoeg van horen zeggen of misschien wel van eigen zien, wat er met een bemanning gebeurde als zo'n tanker getroffen werd: de brandende olie zette de zee in lichterlaaie en de drenkelingen verbrandden levend. Hij besloot af te monstern, toen zijn tanker Ondina in april 1941 New York aandeed. Dat was tegen de regels, want op straffe van gevangenisstraf was hij verplicht om te blijven varen. Gerrit stapte de wal op en ging niet meer naar zijn schip terug. Het is niet duidelijk waar hij toen onderdak en een inkomen vond. In zijn brieven heeft hij het er wel over dat hij bij geëmigreerde familie op bezoek ging, maar veel meer liet hij niet los.

Hij wist natuurlijk ook wel dat hij in feite gedeserteerd was. In zijn conduitestaat staat dan ook een dikke onderstreepte letter D bij de kolom 'conduct'.

De Amerikaanse autoriteiten lieten hem kennelijk ongemoeid. Zij waren op dat moment ook nog niet in oorlog. Dat veranderde op 7 december 1941 toen Japan de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor vernietigde. De VS werden betrokken bij de Wereldoorlog en dat veranderde hun opstelling. Er werd druk op Gerrit uitgeoefend om naar Engeland te

rug te keren en daar weer te gaan varen. Bij weigering zou hij voor de rest van de oorlog geïnterneerd worden in een kamp. Dat vooruitzicht woog waarschijnlijk zwaarder dan zijn angst om getorpedeerd te worden.

In april 1942 keerde hij terug naar Engeland en kwam op het stoomschip ss. Hobbema terecht, dat in de nacht van 3 op 4 november 1942 getorpedeerd werd.

Het bizarre is dat het gevecht en de torpedering van zijn oude schip Ondina precies een week later plaatsvond: op 11 november. Welke keus hij ook zou hebben gemaakt, zijn schip zou hoe dan ook die week zijn getorpedeerd. Of hij op zijn oude schip bij de gesneuvelden gehoord zou hebben, is natuurlijk niet te zeggen. De vraag blijft wel of hij zijn lot had kunnen ontlopen. Een klassiek dilemma.

Waar Gerrit bang voor was, is op de Ondina niet gebeurd. Toen dit schip werd getorpedeerd, had het lege olietanks. Het was op weg naar de Perzische Golf om die daar te laten vullen. Er brak geen verschrikkelijke brand uit en nadat het schip was getroffen en de kapitein daarbij was gesneuveld, besloot de bemanning zich over te geven en in de reddingboten te gaan. De commandant van de overgebleven Japanse kruiser was echter zo kwaad, vanwege het zinken van het andere Japanse schip, dat hij de reddingboten van de Ondina liet mitrilleren: een oorlogsmisdaad waarbij vier slachtoffers vielen. Het Japanse schip voer hierna snel weg in de overtuiging dat de tanker spoedig zou ondergaan. Maar dat gebeurde niet, omdat de tanker meerdere gescheiden olietanks had die niet allemaal vernield waren. De tanker bleef dus drijven, waarop de bemanning besloot weer aan boord te gaan. Ze blusten de kleine branden en de machinekamer bleek nog intact te zijn. In zes dagen voeren ze terug naar Australië.'

Richard van de Velde